

It should also be noted that the Congress was probably better than the presidential administration prepared to understand the aspirations of freedom-loving Ukrainians. First, for many of congressmen support of ethnic communities has traditionally been important. Secondly, many members of Congress in 1970-80 participated in actions to protect human rights in Ukraine. The campaign united Liberal Democrats and hard anticommunists-Republicans, that relatively well focused on the internal political situation in the Ukrainian SSR, knew of many former political prisoners and most importantly - do not have stereotypes about these people that were sketched by propaganda from the Kremlin.

Keywords: cold war, international relations, policy, Ukrainian question.

УДК 327.82(73):94(47+57)"1920"

Олександр Демченко

кандидат історичних наук, викладач,
Юридичний коледж НУ «ОЮА»

ДІЯЛЬНІСТЬ ДИПЛОМАТИЧНОЇ МІСІЇ США В КРИМУ (квітень-листопад 1920 р.)

Анотація. *В статті розглядається діяльність дипломатичної місії США в Криму в квітні-листопаді 1920 р. Проаналізовано основні тенденції розвитку відносин США з Кримським урядом генерала П. М. Врангеля. Увага акцентується на військово-економічному співробітництві та підтримці США російського антибільшовицького збройного руху в Криму. Констатується суттєвість військово-економічних взаємовідносин Кримського уряду з відповідальними структурами США. Підтримуючи контакти з генералом П. Врангелем адміністрація президента В. Вільсона не обмежувалась лише одними формальними та популістськими заявами. Військово-економічна підтримка США російського антибільшовицького збройного руху в Криму розпочалась ще за довго до постановки питання офіційного визнання Кримського уряду. Допомога надана Вашингтоном Сімферополю посилила Російську армію і відіграла безпосередню роль у перебігу подій громадянської війни в Криму у квітні-листопаді 1920 р. Місія США очолена контр-адміралом Н. Мак-Коллі зі свої сторони, та Кримський уряд генерала П.Врангеля зі свої, доклали значних зусиль в налагодженні двосторонніх дипломатичних зносин. Обидві сторони зуміли зробити привабливими умови для нормалізації економічної та військової співпраці, показуючи на практиці можливість та бажання вести конструктивний діалог.*

Ключові слова: *США, Крим, дипломатична місія, П. Врангель, військово-економічна співпраця.*

Для оцінки позиції нинішнього керівництва США по відношенню до тих чи інших політичних сил в Україні безпосереднє значення має досвід взаємодії Вашингтону з небільшовицькими урядами в 1917–1920 рр., зокрема в Криму. Політика США щодо новоутворених державних формувань на теренах колишньої Російської імперії отримала неоднозначну оцінку в історичній літературі. В радянській історіографії адміністрація В. Вільсона розглядалась як головний організатор збройної боротьби проти більшовиків [9; 10; 24; 40; 42].

У російській історичній науці зовнішня політика Кримського уряду характеризується як така, що могли врятувати російський народ від більшовизму. Генерал П. М. Врангель розглядається як реформатор, який намагався вести Росію новим шляхом і встановив тісні дипломатичні відносини з США [21]. Друга частина дослідників відзначаючи військові здібності генерала П. М. Врангеля характеризує його – як прохідну політичну фігуру, що була свідком подальшого

вмирання російського антибільшовицького руху [26; 37]. Українським дослідникам властиве робити більший акцент на вирішенні українського питання у політиці США [20; 25; 31] та П. М. Врангеля [41].

Американські історики приділяють більше уваги впливу внутрішньополітичних факторів та ідеології В. Вільсона на сприйняття офіційним Вашингтоном подій 1920 р. в Росії, та Криму зокрема. При цьому частина дослідників визнає прагнення адміністрації США досягти реалізації американських національних інтересів шляхом втручання у внутрішньополітичні процеси в Росії [5; 7; 22]. Друга частина дослідників відстоює тезу про те, що політика президента В. Вільсона в Росії була спрямована на те, щоб сприяти реалізації права націй на самовизначення [3; 4]. Таким чином, взаємовідносини США та Кримського уряду відображені в зарубіжній та українській історичній літературі в окремих сюжетах, що не дає відповідь на питання, якою бачив офіційний Вашингтон найбільшовицьку альтернативу політичного розвитку Криму.

На 1920 рік для Кримського уряду була вкрай важливою політична підтримка не лише європейських держав, а й США. В квітні-травні 1920 р. російський антибільшовицький збройний рух в Криму фактично повністю постачався за рахунок кредиту в 14,5 млн. фунтів стерлінгів, наданого генералу А. І. Денікіну Великою Британією [42, с. 16]. Однак генерала П. М. Врангеля не влаштовувала ультимативна вимога Лондону – не виходити за межі Криму [17], що абсолютно не співпадало з його завданнями [13, с. 113]. У даній ситуації перед Кримським урядом постало питання пошуку нових політичних союзників, які були б готові підтримати та офіційно визнати його [19, л. 6].

П. М. Врангель покладав великі надії на співпрацю зі США, пропонуючи узгодити російські інтереси з економічною зацікавленістю Вашингтону в російських справах [14, с. 46]. Заступник міністра закордонних справ Г. М. Трубецький, писав дипломатичному представнику у Парижі М. М. Гірсу, що Кримський уряд готовий надати усі можливі переваги американській ініціативі, не побоюючись за політичні наслідки [21, с. 136].

Всебічно підтримували Кримський уряд і правлячі кола США. Позиція Вашингтону в «російському питанні» ґрунтувалась, по-перше, на невизнанні Радянської Росії і, по-друге, на наданні допомоги в явній чи прихованій формі всім антибільшовицьким силам. У деякій мірі це знайшло своє відображення у підтримці генерала П. М. Врангеля, військові здібності якого за свідченням голови Американської асоціації допомоги Г. Гувера могли забезпечити перемогу над більшовиками [6; 24, с. 51].

На початку квітня 1920 р. уряд США відправив в Крим спеціальну місію на чолі з контр-адміралом Н. Мак-Коллі. Її прибуттю надавалось величезне політичне значення. Члени місії відвідали Сімферополь, Ялту, куди доставили декілька вагонів медикаментів, медичного спорядження та інших матеріалів [33, с. 1]. В інструкції держдепартаменту США, даній Н. Мак-Коллі підкреслювалась необхідність зібрати детальну інформацію про стан антибільшовицьких сил в Криму, можливість їх використання проти Раднаркому та скоординувати співпрацю воєнного і політичного характеру [2, р. 572]. Американська місія доклала чимало зусиль для підняття морального духу Російської армії надаючи їй консультації та підтримку [30, с. 1; 35, с. 1].

Білий Дім уважно вивчав діяльність Кримського уряду через своїх офіційних і неофіційних представників: міністру закордонних справ П. Б. Струве було задано

питання стосовно позиції генерала П. М. Врангеля в області формування представників влади, аграрної реформи, відтворення національної держави на демократичних засадах та інше. Отримавши офіційні відповіді на поставленні запитання, урядові кола США могли більш дієво організувати підтримку Кримського уряду. Розуміючи, що від змісту відповідей залежить майбутнє російсько-американських контактів, генерал П. М. Врангель підготував змістовні роз'яснення, в яких запевнялось, що форму правління в «оновленій» Росії встановлять Національні збори [15, с. 355-357]. Одночасно відділом Управління землеробства і земельного облаштування були підготовлені конкретні пропозиції по реалізації аграрної реформи [8, с. 55-65].

У своїх безпосередніх контактах з Кримським урядом США не обмежувались лише інспектуванням військових об'єктів чи політичними переговорами. В своїх мемуарах генерал П. М. Врангель не раз підкреслював, що представники американської делегації намагались контролювати його дії. Так, Н. Мак-Коллі вказував генералу П. М. Врангелю на необхідність нівелювати промонархічні обвинувачення і через засоби масової інформації створити позитивний образ патріота-демократа [2, р. 608-609].

Коли в севастопольській газеті монархічного напрямку «Русская правда», з'явився ряд статей погромного та промонархічного характеру, Н. Мак-Коллі попередив П. М. Врангеля про несприятливе враження, яке викличуть розміщені в газеті статті і лозунг на суспільну думку США. В результаті дану газету було закрито [15, с. 290-291]. Незабаром у суспільно-політичних колах США та Європи заговорили про ліберально-демократичне кредо генерала П. М. Врангеля і його прагнення до «законності і правопорядку».

Оцінивши підхід Кримського уряду до вирішення актуальних проблем Півдня Росії, Вашингтон прийняв остаточне рішення. 6 серпня 1920 р. представник П. М. Врангеля у Вашингтоні Б. О. Бахметьєв повідомляв свого колегу в Парижі М. М. Гірса, про те, що в американській газеті «Нью-Йорк Таймз» з'явилась напівофіційна стаття про відношення держдепартаменту до «російського питання», в якій підкреслювалось, що американська адміністрація «очікуватиме на появу в Росії законного уряду, визнаного всім російським народом, і в перехідний період засуджуватиме усіяке захоплення російської території, під яким би приводом воно не здійснювалось» [12, с. 40]. Через декілька днів, 10 серпня 1920 р., держсекретар США Б. Колбі в офіційній ноті на ім'я італійського посла у Вашингтоні декларував непримириме відношення Білого дому до радянської влади і солідаризувався з політикою Франції, яка відкрито допомагала Польщі і П. М. Врангелю [1, р. 141; 7, р. 184; 22, с. 11].

У ситуації серйозних протиріч між державами Антанти нота Б. Колбі порізному була сприйнята європейськими союзниками США. У Франції нота знайшла широку підтримку в уряді, отримавши відгук у вигляді офіційного визнання П. М. Врангеля законним правителем Криму [10, с. 31; 37]. Визнання Кримського уряду Францією було позитивно зустрінуте у Вашингтоні [7, р. 184]. Разом з тим, Білий Дім не квапився визнавати Кримський уряд. Відношення США стосовно позиції Франції щодо Кримського уряду, коротко характеризується телеграмою Б. Колбі: «Розбіжності Парижу і Вашингтону, з питання визнання Францією уряду генерала П. М. Врангеля, спостерігаються не у відмінності поглядів, а у відмінності політики» [11, с. 123].

Єдність підходів двох держав сприяла зміцненню зовнішньополітичної позицій Кримського уряду. П. Б. Струве висловив вдячність американському уряду за розуміння і підтримку [27, с. 34]. За його переконаннями, головний принцип декларації Б. Колбі, а саме невизнання більшовицького режиму, відповідав сподіванням російських національних кіл [2, р. 472]. Нота держдепартаменту розцінювалась генералом П. М. Врангелем як переломний момент в загальному процесі боротьби з більшовиками [38, с. 97-98].

США посилено цікавились ставленням європейських держав до уряду генерала П. М. Врангеля, прагнучи не лише компенсувати послаблення антирадянської активності Великої Британії, а й залучити в антирадянський блок ряд малих європейських держав. Представники Кримського уряду в США були проінформовані про подібні переговори і зі своєї сторони усіляко їх підтримували [12, с. 43].

6 вересня 1920 р. уряд США прислав П. М. Врангелю ноту із запитом про демократичність його режиму. За поясненням Н. Мак-Коллі, даний запит був попереднім кроком перед офіційним визнанням Кримського уряду США. У відповіді П. Б. Струве, зокрема, підкреслювалось, що декларація зроблена держсекретарем Б. Колбі 10 серпня 1920 р., повністю відповідає політичній програмі генерала П. М. Врангеля [15, с. 355-359]. Таким чином, під впливом змін в зовнішньополітичному курсі США, Кримський уряд став активно спрямовувати діяльність своїх дипломатів в новому руслі.

З другої сторони, адміністрація В. Вільсона не обмежувалась одними декларативними заявами. У зв'язку з різкою зміною політичного клімату на Півдні Росії в квітні 1920 р., США розпочинають широко і всебічно постачати армію і тил генерала П. М. Врангеля. Ще в квітні 1920 р. пароплави «Честер-Вальсі» і «Сангомон» доставили в Крим американське спорядження: понад 40 тис. ящиків шрапнелі, 6 тис. ящиків вибухівки, 46 ящиків гвинтівок з запасними частинами до них. Наприкінці серпня 1920 р. військовий агент повідомляв про відправку пароплавом «Фарабі» із Нью-Йорку 436 кулеметів Кольта, 2 млн. 479 тис. 600 куль для гвинтівок, 456 кусків сталі, 3130 гвинтівок, інструментів та інших матеріалів [12, с. 4-5; 16; 35, л. 1; 40, с. 119].

Союзники ні при А. І. Денікіні, ні при П. М. Врангелю не знали справжніх розмірів потрібної допомоги їх армії. З цією метою 7 вересня 1920 р. під час переговорів з головою Управління фінансів М. В. Бернацьким Н. Мак-Коллі попросив надати йому перелік необхідних товарів, запевнивши, що отриманні данні будуть передані у Вашингтон, звідки буде відправлена допомога [10, с. 37; 16; 30, л. 1]. На думку американського історика Ф. Шумана, якщо б у генерала П. М. Врангеля намітилися б у подальшому перспективи масштабного успіху, то він отримав би від США допомогу у тому ж обсязі, як і О. В. Колчак [7, р. 184].

Відчутну допомогу Кримський уряд отримав за рахунок залишків американського військового майна, завезеного до Франції в роки Першої світової війни. Частина цих «стоків» була закуплена Францією, яка намагалась перепродати їх П. М. Врангелю. Однак конкурентами французів виступали самі американці. Сенатор Дж. Холліс, у розмові з торгівельним представником П. М. Врангеля в Парижі П. М. Савицьким заявив, що купувати американські «стоки» вигідніше не у французів, а безпосередньо в США, які готові проявити максимальні поступки. З метою відібрати оптового покупця у Франції, США збирались навіть перевезти «стоки» в Крим своїм тоннажем [23, с. 136-137].

Окрім матеріальної і фінансової підтримки, уряд США використав і військовий флот, який протягом всього періоду оборони Криму крейсував в Чорному і Азовському морях. Лише в період з лютого по грудень 1920 р. США направили в Чорне море 3 крейсери і 11 есмінців. Американські військові судна надавали бойову підтримку артилерійським вогнем армії генерала П. М. Врангеля в рішучих боях за Перекопський перешийок [28, с. 254].

Разом з дипломатичною місією США в Криму питанням постачання сил генерала П. М. Врангеля займались Американська асоціація допомоги [6] та місія американського Червоного Хреста [2, р. 471]. Більшість відповідальних працівників місії являлись військовими. Окрім головної бази у Севастополі на чолі з майором Дж. Райденом, у Феодосії було організоване відділення під головуванням майора Ф. Ключала [43, л. 1]. Неодноразово Кримський уряд просив американський Червоний Хрест надати додаткову допомогу. Так, протоколи засідань комісії уповноважених відомств містять подібні звернення: «Прохання до американців виділити зі складів Червоного Хреста 1702 ящика з медичними препаратами» [21, с. 139].

Гострим питанням для Кримського уряду було уникнення повного банкрутства за рахунок позики. З листування дипломатів Кримського уряду видно, що у вересні 1920 р. вони звернулися до США з проханням про займи у розмірі мінімум 50 млн. дол., за рахунок яких мали поставлятися вугілля, нафта і озброєння. Н. Мак-Коллі же ставив перед своїм урядом питання про займи для П. М. Врангеля лише в 10 млн. дол., оскільки ця сума реально гарантувалась прибутками від експлуатації ресурсів Криму. На його думку П. М. Врангель був готовий перетворити Крим та підконтрольні йому території в сферу американських інтересів [12, с. 11; 29, с. 218]. Ще однією умовою отримання довготривалого кредиту від «Фьорст Федерал Форен Банкінг» являвся заклад залізниць і державного майна Криму [12, с. 24].

Кримський уряд вів водночас переговори з впливовими підприємцями США щодо отримання кредиту. Ці контакти, за переконанням дипломатів генерала П. М. Врангеля могли суттєво вплинути на обороноздатність і стабільність в Криму. Американські бізнесмени були готові надати П. М. Врангелю на перших порах всю запрошену ним суму [21, с. 141]. Натомість вони вимагали гарантувати займи концесіями на підконтрольній Російській армії території і різноманітними «державними» прибутками. Політичні мотиви переплітались з вигідним бізнесом. П. М. Врангель та його уряд зі своєї сторони прагнучи отримати кредит, були готові піти на те, щоб гарантувати його повернення частиною національного скарбу і при цьому економічно заінтересувати США в утриманні і розширенні території, підконтрольній Російській армії [12, с. 11; 26, с. 348].

Реалізація займу, особливо постачання вугілля і спорядження, проходила не без серйозних ускладнень. Посол у Вашингтоні Б. О. Бахметьєв 29 серпня 1920 р. повідомляв, що призупинення військового постачання зі США викликане обставиною передвиборчої боротьби і газетним шумом стосовно визнання Кримського уряду Францією. Посол запевняв, що настрої американського уряду продовжує залишатись сприятливим, однак йому доводиться рахуватись з вкрай серйозною внутрішньою ситуацією [12, с. 4].

До початку передвиборчої кампанії в США постачання Російської армії велось регулярно, однак за-зміни внутрішньополітичної ситуації, в умовах передвиборчої кампанії американський уряд намагався, з однієї сторони, зберегти

політичні зв'язки з Кримом, а з другої не давати приводу для хвилювання в середині країни. В американському суспільстві відношення до «російського питання» було складним. Широко розгорнули свою діяльність ряд рухів, що виступали в підтримку Радянської Росії: рух «Руки геть від Росії!», «Комітет медичної допомоги Радянської Росії» та інші [10, с. 31].

У компанії за припинення допомоги російському антибільшовицькому русі приймали участь колишні керівники місії американського Червоного Хреста в Росії Р. Робінс та У. Томпсон, сенатори республіканці Бор, Джонсон, Калдер, Оуен, Лафолет, директор крупної промислової корпорації Х. Купер та інші [40, с. 142]. У ситуації президентських виборів, що наближались, адміністрації В. Вільсона доводилось приймати до уваги зростаючу громадську думку на користь припинення відносин з російським антибільшовицьким рухом.

Наприкінці серпня 1920 р. в США все частіше стали повторювати, що єдиною практичною формою постачання Криму, окрім, предметів, які зберігались на російських складах, був безпосередній товарообмін [18, л. 144]. У зв'язку з цим США так і не надали П. М. Врангелю, кредитів у грошовій формі. По-перше, адміністрація В. Вільсона боялась втратити ці засоби у разі поразки Російської армії. По-друге, американські політики прагнули використати товарні кредити, які надавали Кримському уряду для власної вигоди і з розрахунком на подальше економічне домінування в Криму.

На початку листопада 1920 р. Червона Армія, подолавши міцні укріплення Перекопу, увійшла до Криму. Розпочалась поспішна евакуація Російської армії, матеріальних цінностей і т.п. США, нарівні з Великою Британією та Францією, надавали допомогу при евакуації цивільних осіб, хворих та поранених з Криму [38, с. 202]. Біженці були розміщені на Принцевих островах. На о. Проті американці розгорнули лазарети на 200 поранених і сховище на 800 чоловік [29, с. 216-223; 32, с. 25]. Місія американського Червоного Хреста перевела 1 млн. франків в Стамбул і затребувала від свого головного управління у Вашингтоні ще 3 млн. для допомоги біженцям із Криму, пообіцявши своє покровительство при розміщенні їх у французьких колоніях [7, р. 185; 36, л. 1].

Так як США не мали біля берегів Криму морські засоби, достатні для поспішної евакуації великої кількості людей і вантажу, Н. Мак-Коллі звернувся до свого уряду з проханням терміново посилити флот на Чорному морі. Військове міністерство віддало наказ 22 суднам, що перебували в європейських водах прибути у Севастополь. Відповідальним за евакуацію Російської армії з Криму було назначено адмірала А. Брістоля [39, л. 2]. Для евакуації пропонувалось використати не лише військові, а й комерційні судна. 16 листопада 1920 р. на шляху до Севастополя знаходилось 2 американських крейсера, 2 вугільника і 18 інших суден [34, л. 1]. Однак, незважаючи на оперативність, проявлену американською місією, більша частина направлених у Севастополь міноносців та транспортів не встигла прийти вчасно [21, с. 126].

Перебування дипломатичної місії США в Криму, її координаційна та консультивна діяльність допомогли Кримському уряду впорядкувати співпрацю зі США, показавши на справі можливість і бажання вести конструктивний діалог. Налагодження контактів і розвиток військово-економічної співпраці Криму зі США, фінансова та економічна підтримка Вашингтону серйозно вплинула на організацію і модернізацію армії генерала П. М. Врангеля. З другої сторони Кримський уряд своєю войовничою політикою, діючи у власних інтересах, головну

ставку робив саме на політичну, фінансову, матеріальну і навіть воєнну допомогу США. Наполегливо вимагаючи цієї допомоги, він тим самим загострював протиріччя в американському уряді та суспільстві, так як його воєнні плани та розрахунки значно виходили за рамки можливого, за межі тієї допомоги, яку реально могли надати США. Прагнення Вашингтону обмежитись дипломатичними та економічними методами впливу на розвиток політичної ситуації в Криму призвело до того, що Кримський уряд, продемонструвавши свою нежиттєздатність не отримав дипломатичного визнання з боку США та підтримки, яка могла б йому ефективно допомогти. Діяльність дипломатичної місії США в Криму в 1920 році дозволила розширити уявлення офіційного Вашингтону щодо можливості впливу на розвиток внутрішньополітичних процесів в південних регіонах колишньої Російської імперії.

Література

1. Bradley J. Civil war in Russia 1917–1920 / J. Bradley. – L.: Batsford Ltd, 1975. – 197 p.
2. Papers relating to the foreign relations of the United States, 1920 / Publication of the Department of State. – W.: United States Government Printing Office, 1936. – Vol. III. – 823 p.
3. Saul N. E. War and Revolution: The United States and Russia, 1914–1921 / N. E. Saul. – Lawrence: University Press of Kansas, 2001. – XX, 483 p.
4. Killen L. The Russian Bureau. A Case Study Wilsonian Diplomacy / L. Killen. – Kentucky: The Univ. Press, of Kentucky, 1983. – 202 p.
5. Foglesong D. S. America's Secret War Against Bolshevism: U.S. Intervention in the Russian Civil War, 1917–1920 / D. S. Foglesong. – Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1995. – 386 p.
6. Wrangel P. N. Always with Honour: Memoirs of General Wrangel / P. N. Wrangel; forew. H. Hoover. – N.-Y.: Robert Speller and Sons, 1957. – 356 p. [Електронний ресурс] . – Режим доступу: http://www.geocities.ws/counter_disinformation/0/wrangel.html
7. Schuman F. L. American Policy toward Russia since 1917. A Study of Diplomatic History, intern. Law and Public Opinion / F. L. Schuman. – N.-Y.: Intern. Publ., 1928. – 399 p.
8. Аграрная политика Врангеля // Красный Архив. – 1928. – Т.1 (26). – С. 51-96.
9. Березкин А. США – активный организатор и участник военной интервенции против Советской России (1918–1920 гг.) / А. Березкин. – М.: Госполитиздат, 1952. – 256 с.
10. Блох Б. А. Роль империалистов США в организации врангелевщины / Б. А. Блох // История СССР. – 1964. – №5. – С. 29-40.
11. В. фон Дрейер. Крестный путь во имя Родины. Двухлетняя война Красного Севера с Белым Югом (1918–1920 гг.) / фон Дрейер В. – Берлин: «Нейе-Цейт», 1921. – 157 с.
12. Врангелевщина // Красный архив. – Л., 1930. – Т. 3 (40). – С. 3-40.
13. Врангель П. Н. Воспоминания генерала барона П. Н. Врангеля / П. Н. Врангель. – М.: Терра, 1992. – Ч. 2. – 484 с.
14. Врангель П. Н. Записки: (Нояб. 1916 г. – нояб. 1920 г.) / П. Н. Врангель // Бело дело. Летопись белой борьбы. – Т. 6. – Берлин: «Медный всадник». – 1928. – С. 5-242.
15. Врангель П. Н. Оборона Крыма / П. Н. Врангель // Гражданская война в России: Оборона Крыма. – М.: ООО «Издательство АСТ»; СПб.: Terra Fantastica, 2003. – 534 с.
16. ГА РФ. – Ф. 10003. The Hoover institution on war, revolution and peace. – P.Vrangel collection 1916–1920. – С. 86. Russian, Posol'stvo (France) 1916 – 1924. – Reel 1.
17. ГА РФ. – Ф. 10003. The Hoover institution on war, revolution and peace. – P. Vrangel collection 1916–1920. – С. 86. Russian. Posolstvo (France) 1916 – 1924. – Reel 3.
18. ГА РФ. – Ф. Р-5860. – Оп. 1. – Д. 6.
19. ГА РФ. – Ф. Р-5881. – Оп. 1. – Д. 418.
20. Городня Н. Д. Політика країн Антанти та США щодо державності України (1917–1919).: автореф. дис. канд. іст. наук: 07.00.02 – всевітня історія / Н. Д. Городня; Київський університет ім. Тараса Шевченка. – К., 1995. – 25 с.
21. Гришанин П. И. Белые правительства Юга России и западные союзники: сложности и противоречия политического и военно-экономического сотрудничества (1918–1920 гг.): дисс.

канд. ист. наук: 07.00.02. – отечественная история / П. И. Гришанин; Пятигорский государственный лингвистический университет. – Пятигорск, 2003. – 171 с.

22. Дэвис Д. Э., Трани Ю. П. Первая холодная война. Наследие Вудро Вильсона в советско-американских отношениях: монография / Д. Э. Дэвис, Ю. П. Трани. – М.: ОЛМА-ПРЕСС, 2002. – 479 с.

23. Из истории внешней политики правительства Врангеля. (Экономические отношения с Францией) // Красный архив. – 1929. – №1 (32) – С. 125-157.

24. История гражданской войны в СССР. Т. 5. / Под ред. Будённого С. М., Найды С. Ф. – М.: Госполитиздат, 1960. – 420 с.

25. Камінський Є., Дашкевич А. Політика США щодо України: Витоки. Концептуальні основи. Практична еволюція: монографія / Є. Камінський, А. Дашкевич. – К.: Політична думка, 1998. – 547 с.

26. Карпенко С. В. Очерки истории Белого движения на Юге России (1917–1920 гг.) / С. В. Карпенко. – М.: Издательство Ипполитова, 2003. – 352 с.

27. Ковалев Н. Южная контрреволюция – Врангель: заметки и материалы к истории / Н. Ковалев. – Курск: Кн-во т-ва при Курск. губкоме РКП(б), 1926. – 80 с.

28. Коротков И. С. Разгром Врангеля: монография / И. С. Коротков. – М.: Военниздат, 1955. – 328 с.

29. Лукомский А. С. Воспоминания. Т. 2. / А. С. Лукомский. – Берлин: Книгоиздательство О. Кирхнера и К°, 1922. – 332 с.

30. Новая Россия. – Вена. – 1920. – 23 сентября.

31. Павлюк О. Боротьба України за незалежність і політика США (1917–1923): монографія / О. Павлюк. – К.: КМ Academia, 1996. – 188 с.

32. Последние дни Крыма. Впечатления, факты и документы. – Константинополь: Presse du Soir, 1920. – 48 с.

33. Последние новости. – Париж. – 1920. – 20 мая.

34. Последние новости. – Париж. – 1920. – 17 ноября.

35. Последние новости. – Париж. – 1920. – 20 октября.

36. Последние новости. – Париж. – 1920. – 23 ноября.

37. Пученков А. С. Крым в огне Гражданской войны: 1917–1920 гг. (Доклад на заседании Научного совета Российского военно-исторического общества). – [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://histrf.ru/ru/biblioteka/book/krym-v-oghnie-grazhdanskoi-voiny-1917-1920-ghgh>

38. Раковский Г. Конец белых. От Днепра до Босфора. (Вырождение, агония и ликвидация) / Г. Раковский. – Прага: «Воля России», 1921. – 276 с.

39. Русская мысль. – Белград. – 1920. – 25 ноября.

40. Селезнев Г. К. Крах заговора. Агрессия США против Советского государства в 1917–1920 гг.: монография / Г. К. Селезнев. – М.: Издательство Академии наук СССР, 1963. – 152 с.

41. Штанько Я. В. Білий рух півдня Росії і Українська Держава та УНР (1918–1920 рр.): автореф. дис. канд. ист. наук: 07.00.02 – всесвітня історія / Я. В. Штанько; Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці, 2006. – 20 с.

42. Штейн Б. Международное положение внешняя политика РСФСР в период Врангелевщины / Б. Штейн // Разгром Врангеля. 1920. – М.: Госвоенниздат, 1930. – С. 3-41.

43. Южные ведомости. – Симферополь. – 1920. – 28 апреля.

Oleksandr Demchenko, Ph.D. in History, College of Law National University «Odessa Law Academy», Odessa, Ukraine.

ACTIVITY US DIPLOMATIC MISSION IN CRIMEA (April-November 1920)

Abstract. The article is discussed the activities of the USA diplomatic mission in the Crimea in April-November 1920. The focus was on military economic cooperation and the support of the armed anti-Bolshevik Russian movement in the Crimea) by the USA. The military economic relations of the Crimean government constitutes materiality with the responsible structures of the United States. Maintaining contacts with General P. Wrangel, the administration of the President W. Wilson was not limited to only one formal and populist statements. Military and economic support of the armed anti-Bolshevik Russian movement by the USA in the Crimea had began before the resolution of official recognition of the Crimean government was asked. Assistance provided by Washington to Simferopol has strengthened the Russian army and played a direct role in the events of the civil war in the Crimea in April-November, 1920. The USA mission was headed by rear Admiral N. McCully on his hand, and the

Crimean government of General P. Wrangel on their hand, have made significant efforts in the establishment of bilateral diplomatic relations. Both sides were able to make attractive conditions for the normalization of economic and military cooperation showing in practice the ability and desire to engage a constructive dialogue.

Key words: *the USA, Crimea, diplomatic mission, P. Wrangel, military-economics relations.*

УДК 94(477.7):32

Віктор Доценко,
доктор історичних наук, доцент,
Університет ДФС України

СПІВПРАЦЯ АМЕРИКАНСЬКИХ ЄВРЕЙСЬКИХ ДОБРОВІЛЬНИХ ТОВАРИСТВ ТА УКРАЇНСЬКИХ БІЛЬШОВИКІВ З ПОДОЛАННЯ НАСЛІДКІВ ГОЛОДУ 1921–1923 рр. в УКРАЇНІ

***Анотація.** В статті розглядаються особливості діяльності американських єврейських організацій в Україні під час голоду 1921–1922 років. Визначено напрямки їх діяльності, проаналізовано взаємини товариств і влади та особливості використання компартійними органами потенціалу міжнародної філантропії для реалізації власної політики. Товариства, виділяючи кошти для надання допомоги голодуючому населенню України, були зацікавлені в їх справедливому розподілі, щоб кошти потрапляли до рук всіх хто потребував допомоги.*

У статті аналізуються особливості здійснення компартійними органами державно-владного впливу на єврейський громадський рух у 1920-ті роки. Визначено форми і методи використання потенціалу єврейських прокомуністичних громадських організацій з метою комунікації єврейського етносу України. Діяльність прокомуністичних єврейських громадських об'єднань, на думку автора, дозволила компартійним органам поступово ліквідувати сіоністські організації, створивши серед євреїв ілюзію демократичності нового режиму. Крім того партійним функціонерам вдалося, пропагуючи серед єврейської діаспори нові соціально-економічні перетворення, використати фінансові ресурси закордонних єврейських філантропів. Автор підкреслює, що прокомуністичні єврейські організації повністю залежали від волі партійного керівництва, яке визначало форми і методи роботи, встановлювало вимоги до членської маси, визначало порядок фінансування та розподілу коштів.

***Ключові слова:** голод, міжнародні єврейські організації, добровільні товариства, євреї, більшовики.*

Питання історії діяльності в Україні представництв американських благодійних товариств в період радянської державності не є новою для України. Її досліджували різні сучасні історики. Зокрема, М. А. Журба, О. В. Козерод, С. М. Свистович. Вчені розглянули особливості формування в Україні мережі всесвітньовідомих благодійних організацій АРА та Джойнт в першій третині ХХ ст., визначили правові засади і основні напрямки діяльності вказаних громадських об'єднань в період становлення в Україні компартійного режиму в 1920-ті рр. Однак питання участі американських єврейських добровільних товариств у подоланні наслідків голоду 1921–1923 рр. в Україні на сьогодні залишається малодослідженим. Досвід подолання складної гуманітарної проблеми в складний післяреволюційний період є актуальним на сучасному етапі нашої історії.